

DOI:10.33942/sit1416

УДК 321.02:130.3(575.2)(04)1

САЯСИЙ ИШМЕРДҮҮЛҮКТӨГҮ СТРАТЕГИЯЛЫК БАШКАРУУ: МАҢЫЗЫ, ТҮЗҮМҮ, УЮШТУРУУ ПРИНЦИПТЕРИ

Мааткеримов Б.А.¹, Туратбек кызы Ж.²

⁽¹⁾ Эл аралык инновациялык технологиялар университети, ф.и.к., E-mail: maatkerimovb@mail.ru

⁽²⁾ Эл аралык жогорку медициналык мектеби, ф.и.к., E-mail: Jaz038303@mail.ru

Кыскача мазмуну: Бул макалада Стратегиялык башкаруунун азыркы (маалыматтык) коомдогу саясий ишмердүүлүктө жалпы объективдүү мыйзамдар жана социалдык өнүгүүнүн мыйзамдарынын, контекстинде башкаруу теориясынын жана практикасынын көйгөйлөрүнүн ар түрдүүлүгү арасында стратегиялык башкаруунун саясаттагы өзгөчөлүктөрү жана артыкчылыктары менен байланышкан

Негизги сөздөр: Мамлекет, саясий, стратегиялык башкаруу, экономика глобалдашуу, интеграция.

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: СУЩНОСТЬ, СТРУКТУРА, ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ

Мааткеримов Б.А.¹, Туратбек кызы Ж.²

⁽¹⁾ Международный университет инновационных технологий, г. Бишкек, к.ф.н., E-mail: maatkerimovb@mail.ru

⁽²⁾ Международная высшая медицинская школа, г. Бишкек, к.ф.н., E-mail: Jaz038303@mail.ru

Аннотация: В этой статье рассматриваются особенности и приоритеты стратегического управления в политике в контексте разнообразия проблем теории и практики управления, а также общих объективных законов и законов социального развития в современном (информационном) обществе политической деятельности.

Ключевые слова: Государство, политика, стратегическое управление, глобализация экономики, интеграция.

STRATEGIC MANAGEMENT IN POLITICAL ACTIVITY: ESSENCE, STRUCTURE, PRINCIPLES OF ORGANIZATION

Maatkerimov B.A.¹, Turatbek kyzy Zh.²

⁽¹⁾ International University of Innovative Technologies, Bishkek, Candidate of Philological Sciences, E-mail: maatkerimovb@mail.ru

⁽²⁾ International Higher Medical School, Bishkek, Candidate of Philological Sciences, E-mail: Jaz038303@mail.ru

Abstract: *This article examines the features and priorities of strategic management in politics in the context of a variety of problems of management theory and practice, as well as general objective laws and laws of social development in the modern (information) society of political activity.*

Keywords: *State, politics, strategic management, economic globalization, integration.*

Бүгүнкү күндө Кыргызстандын келечеги жана анын өнүгүү перспективалары көп жагынан башкаруу системасынын натыйжалуулугу менен аныкталат деп айтууга болот. Ошол эле учурда мыйзам чыгаруучу жана аткаруучу бийлик тарабынан кабыл алынган стратегиялык мүнөздөгү чечимдер чоң мааниге ээ. Мамлекеттин саясий ишмердүүлүгүнүн негизин стратегия түзөт жана мамлекетте жалпы кызыкчылык менен көпчүлүктүн эрки маанилүү экендигин эске алганда, саясий ишмердүүлүктөгү башкаруу стратегиялык мүнөзгө ээ болушу керек.

Башкаруу ишмердиги саясий субъекттердин иштөөсүнүн ажырагыс жана эң маанилүү компоненти.

Кесиптик эмгектин өзгөчө түрү катары ал татаал жана карама-каршы процессти билдирет, анда көптөгөн факторлор, оң жана терс пландар, объективдүү жана субъективдүү тартиптин себептери өз ара аракеттенишет.

Биздин изилдөөнүн контекстинде башкаруу теориясынын жана практикасынын көйгөйлөрүнүн ар түрдүүлүгү арасында бизге стратегиялык башкаруунун саясаттагы өзгөчөлүктөрү жана артыкчылыктары менен байланышкан суроолордун комплекси кызыгууну туудурат.

Стратегиялык башкаруу азыркы (маалыматтык) коомдогу саясий ишмердүүлүктө жалпы объективдүү мыйзамдар жана социалдык өнүгүүнүн закономерностторунун таасирине баш ийет, бирок маалымат жана билимдин бардык турмуш-тиричилик чөйрөлөрүндөгү ролунун өзгөрүшү менен байланышкан айрым өзгөчөлүктөргө ээ. Саясий ишмердүүлүктүн стратегиясын калыптандырууда негизги түйүндүү маселе болуп, салттуу саясий ыкмаларга гана таянып, учурдагы шарттарда өз позицияларын сактап жана бекемдөө мүмкүн эместигин түшүнүү эсептелет.

Бул саясий ишмердиктеги башкаруу ыкмаларын кайра багыттоонун зарылдыгын талап кылат, мурда жетишилген жыйынтыктарга таянуудан тышкы чөйрөнүн чектөөлөрүн изилдөөгө. Ошондуктан, саясий ишмердиктин стратегиясын иштеп чыгууда негизги басым саясий чөйрөлөрдү конкреттүү талдоого, алардын ичине ийгиликтүү кирүүнү, өз позицияларын бекемдөө үчүн аларды пайдалануу, ошондой эле саясий атаандаштарды жана оппоненттерди атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн изилдөөгө жасалат [1].

Башталышта стратегиялык башкаруунун маселелери экономикалык илимдин чегинде иштелип чыккан. Бирок стратегиялык пландоо жана уюмду башкаруу теориясында иштелип чыккан мамилелер, концептуалдык чечимдер, принциптер, ыкмалар жана алгоритмдер саясий ишмердикке ийгиликтүү колдонулушу мүмкүн. Албетте, бул ишмердиктин өзгөчөлүктөрүн жана анын социалдык-экономикалык маселелер менен байланышын эске алуу шарты менен. Бул саясий ишмердиктеги натыйжалуу башкаруу стратегиясын иштеп чыгуу маселесин өзүнчө, өзүнчө көрүнүш катары карай албай тургандыгын билдирет. Атап айтканда, социалдык-саясий практика жаатындагы чечимдер иштеп чыгууда жана кабыл алууда экономикалык шарттар эске алынбаса, алар сөзсүз түрдө иштей албайт.

Мисалы, базар реформаларынын жүрүшүндө кыргыз экономикасында төмөнкү жагдай пайда болгон:

экономиканы жогоркудан төмөнгө чейин башкаруунун административдик-командалык системасы жоюлган, ал эми базар экономикасына ылайыктуу башкаруунун жаңы системасы түзүлө элек, анткени аткаруу бийлигинин органдарынын системасы бул функцияны натыйжалуу аткара албайт. Башкача айтканда, укуктук башкаруу ".*^ пайда болгон.

Бул жагдай көпчүлүк учурда мамлекеттик менчикти жеке менчикке өткөрүүнүн түздөн-түз натыйжасы деп Б.Миллер белгилегендей "Мамлекеттин экономикадан чыгып кетиши" концепциясын кармануу жана анын ролун акча массасын жөнгө салуунун монеталык ыкмалары менен чектөө структуралык жана илимий-техникалык саясатта, өнөр жайда жана социалдык чөйрөдө инвестициялык-амортизациялык механизмде кризистик көрүнүштөргө алып келди.

Башкача айтканда, азыркы кыргыз коомчулугундагы саясий ишмердүүлүк өз мазмуну боюнча стратегиялык башкаруу технологиясын колдонуу мүмкүнчүлүгүн жана зарылдыгын билдирет [2].

Бүгүнкү күндө бардык ата мекендик жана эл аралык талдоочулар кыргыз рыногу стратегиянын жоктугу экономиканын туруктуу иштешине жана эң негизгиси өнүгүшүнө тоскоолдук кылган баскычка кирди деп эсептешет [3].

Андан тышкары, глобалдашуу жаңы интеграциялык процесстерди жаратты, бул экономикадагы стратегиялык башкарууну талап кылат. Ири компаниялар дүйнөнү бир бүтүн деп кароодо, улуттук айырмачылыктар жана артыкчылыктар жоюлуп, керектөөнүн стандартташтырылышы болуп жатат. Ири компаниялардын басымына каршы туруу үчүн, окшош ыкмаларды колдонуу керек, башкача айтканда, атаандаш чөйрөдө экономикалык ишмердүүлүктүн стратегиясын иштеп чыгуу керек. Саясат менен экономика бири-бири менен тыгыз байланышта болгондуктан, алардын бирин (экономиканы) стратегиялык башкаруунун рельеферине өткөрүп, экинчисин башкаруунун салттуу системаларынын нугунда иштетүүгө калтырса болбойт.

Ошентип, бүгүнкү күндө кыргыз саясий жетекчилиги экономикалык жана саясий тармакта стратегиялык башкаруунун маанилүүлүгүн түшүнүп жатат. Рационалдык саясий тандоонун оптималдуу моделин тандоого, жеке адамдын, социалдык топтордун, бүтүндөй өлкөнүн жана бүтүндөй элдин кызыкчылыгын камтыган эң адекваттуу башкаруу чечимдерин кабыл алууга багытталган саясий ишмердиктин бирдиктүү башкаруу стратегиясынын зарылдыгы айкын жана шек туудурбайт.

Саясий ишмердиктеги стратегиялык башкаруунун мүнөздөмөсүнө өтөрдөн мурун, башкаруу ишмердигине жеке-кошумча катары токтололу, бул анын белгилүү бир ишмердүүлүк түрүнө таандык экендигин гана эмес, анын бир катар негизги өзгөчөлүктөрүнүн болушун да аныктайт. Биринчиден, коомдун саясий чөйрөсүндөгү башкаруу ишмердиги, аныктамасы боюнча, башка адамдарга алардын биргелешкен ишмердүүлүгүн уюштуруу максатында таасир этүүнү камтыйт [4]. Ошондуктан ал конкреттүү объектилерге, жалпы адамдар жана жеке адамдар болуп саналат.

Албетте, бул башка тармактарга жана ишмердиктерге караганда жаңы деңгээлде татаалдыкка ээ.

Ошондуктан саясий чөйрөдө эмгектин объектиси жана предмети уюштуруунун татаалдыгы боюнча гана эмес, негизги (психологиялык) өзгөчөлүктөрү боюнча да бирдей. Мындан тышкары, жетекчи бир эле учурда көптөгөн субъекттер менен иш алып барат, алардын ортосунда мыйзамдуу (социалдык-психологиялык) мамилелер түзүлөт.

Акыркылары башкаруунун маанилүү фактору болуп саналат жана ошондой эле жетекчинин ишинин предмети болуп саналат, ага кошумча өзгөчөлүк берет.

Ошондуктан саясий чөйрөдөгү башкаруу ишмердүүлүгүн субъект-объект классына - субъект-объект мамилелери менен ишмердүүлүгүнө караганда татаал класска киргизүүгө болот. Экинчиден, саясий башкаруу иши өзүнүн процесси боюнча да өзгөчөлөнөт.

Анын маңызы - башка адамдардын ишмердүүлүгүн (ишмердүүлүктү уюштуруу боюнча ишмердүүлүк) бир (саясий) эмес, жашоонун көптөгөн тармактарында уюштуруу.

Бул касиетти жалпысынан саясий башкаруу иши үчүн атрибутивдик-детерминирүүчү деп караса болот (милдеттүү ишмердүүлүк).

Ошондуктан, ар бир башкаруу ишине мүнөздүү болгон универсалдуу башкаруу этаптары жана өзгөчөлүктөрү (мотивациялоо, пландаштыруу, божомолдоо, чечим кабыл алуу, ишке ашырууну көзөмөлдөө ж.б.) башкаруу функцияларынын инварианттык системасында кошумча өзгөчөлүктөргө ээ болушат. Үчүнчүдөн, саясий чөйрөдөгү башкаруу ишмердиги өзгөчө - социотехникалык типтеги уюштуруу системаларына кирет, алар өз компоненттеринин курамы боюнча сапаттуу ар түрдүү жана кеминде эки негизги түрдү камтыйт - технологиялык жана адамдык компоненттер. Ошондуктан саясий уюмдун жетекчисинин иши сөзсүз түрдө эки негизги аспекти камтыйт: технологиялык процессти камсыздоо жана адамдардын өз ара аракеттенүүсүн уюштуруу менен байланышкан. Төртүнчүдөн, саясий башкаруу ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүгү башкаруучунун уюмдук статусунда да чагылдырылат. Бул статус эки жактуу. Башкаруучу бир убакта ушул саясий уюмдун мүчөсү болуп эсептелет жана ошол эле учурда анын үстүндө турат - өзүнүн жогорку иерархиялык абалы жана ошол социалдык топ менен тыгыз байланыштары жана өз ара аракеттенүүлөрү аркылуу, ал эми ал өзүнүн тике башкаруучусу болуп саналган социалдык топко башкаруу функцияларын аткарат. Бул практикалык мүнөздөгү көптөгөн кыйынчылыктарды жаратат. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, саясий уюмдун ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугу анын башкаруучусу жөн гана "расмий" башчы эмес, ошондой эле расмий эмес лидер болгон сайын ошончолук жогору. Ошол эле учурда "аралыкты сактоо" принцибин сактоо саясий уюмдун ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугун камсыз кылуунун натыйжалуу каражаты болуп саналат. Демек, саясий башкаруу ишмердүүлүгүндө анын уюштурулушунун эки негизги принцибинин - иерархиялык (субординациялык) жана коллегиялык (координациялык) - органикалык айкалышы зарыл. Бешинчиден, саясий чөйрөдөгү башкаруу ишмердүүлүгү анын типтүү тышкы жана ички шарттарына карата жетиштүү өзгөчө. Биринчи кезекте, катуу убакыттык чектөөлөр, туруктуу маалыматтык белгисиздик, акыркы жыйынтыктар үчүн жогорку жоопкерчилик, эмгектин регламенттелбегендиги, ресурстардын дайыма жетишсиздиги, экстремалдык кырдаалдардын жыштыгы сыяктуу ишмердүүлүктүн татаал аспектилері катары мүнөздөлгөн тышкы шарттарга кирет. Ички шарттарга, атап айтканда, натыйжалуу башкаруу ишмердүүлүгү үчүн жетишсиз жагымдуу фон түзгөн факторлор кирет: бир эле учурда көп аракеттерди жана көп маселелерди чечүү зарылдыгы; ченемдик (анын ичинде мыйзамдык) буйруктардын карама-каршылыгы, алардын

белгисиздиги, ал эми көп учурда - жоктугу; саясий ишмердүүлүктүн натыйжалуулугунун критерийлерин баалоодо талаптардын так эмес калыптанышы, ал эми кээде алардын жоктугу; саясий уюмдун жетекчисинин башка саясий ишмердүүлүк субъектилери менен көп кырдуу байланышы жана ушундан улам акыркылардын талаптарынын карама-каршылыгы; саясий ишмердүүлүктүн практикалык жактан толугу менен алгоритмдештирилбегендиги жана башкалар. Акыркысы, алтынчы, коомдук турмуштун саясий чөйрөсүндөгү башкаруу ишмердүүлүгүнүн эң маанилүү өзгөчөлүгү - анын коомдук мүнөзү, анткени ал коомдук маанилүү милдеттерди ийгиликтүү чечүүнү камсыздоо максатында жүзөгө ашырылат. Саясий ишмердүүлүктөгү башкаруунун коомдук мүнөзүн ачып көрсөтүү үчүн бийлик функцияларынын бөлүштүрүлүшү чоң мааниге ээ.

Бүгүнкү күндөгү бийлик бөлүштүрүлүшүнүн негизги тенденциялары: а) аткаруу жана мыйзам чыгаруу бийликтеринин тыгыз өз ара аракеттенүүсүнө жана б) аткаруу бийлигинин башка тармактардын, биринчи кезекте мыйзам чыгаруу бийлигинин эсебинен күчөтүлүшүнө. Бүгүн көпчүлүк мамлекеттердеги аткаруучу бийлик органдары өздөрү көп мыйзам долбоорлорун демилгелешет. Бул мыйзамдардын техникалык татаалдыгынын өсүшү менен (депутаттар бардык деталдарды иштеп чыгууга жетиштүү компетенттүү эмес) жана атаандаштык негизинде түзүлгөн жана курамы өзгөрүп турган чоң коллегиялдык органдардын өз алдынча карама-каршы эмес документтерди түзүү жана кабыл алуу жөндөмсүздүгү менен байланышкан. Ошондой эле, аткаруучу бийлик актыларынын маанилүүлүгү дайыма өсүүдө: заманбап мамлекеттерде, адатта, парламент кийлигишүүгө укуксуз же салттык түрдө кийлигишпеген өкмөттүн же аткаруучу бийликтин эксклюзивдүү компетенциясы бар. Башка, көп жайылган ушул эки багыттуу тенденциянын көрүнүшү - мыйзамдан кийинки актылардын мамлекеттик башкарууда мыйзамдардан да көп таасир этиши. Кыргызстанда, мисалы, Президенттин жарлыктары жана Өкмөттүн токтомдору, ошондой эле көптөгөн ведомстволук актылар, аймактык жана жергиликтүү аткаруу бийлигинин актылары мындай роль ойнойт. Ошентип, аткаруу бийлигине мыйзам долбоорлорун иштеп чыгуу функциясы жана өзүнчө ченемдик-укуктук функциялардын бир бөлүгү өтүп берилет. Аткаруу бийлиги мыйзам чыгаруу бийлигинен саясий басымдуу болгон учурларда (партиялык тартипке ээ болгон көпчүлүк саясий режимдер, супер президенттик республикалар ж.б.), аткаруу бийлигинин мыйзам чыгаруу функциясы деп айтууга болот, анткени мыйзамдардын парламенттен өтүшү формалдуу гана процедурага айланат.

Албетте, бул парламенттин өзүнүн маанилүү функцияларынан ажыратылбагандыгын билдирбейт, бирок алар өткөндөгү түшүнүктөрдөн принципиялдуу айырмаланат. Батыш изилдөөчүлөрү белгилегендей, европалык жана түндүк америкалык парламенттер *de facto* мыйзам чыгаруу функцияларынан ажыратылып, аткаруучу бийликтин ишмердүүлүгүн көзөмөлдөө жана эң актуалдуу социалдык маселаларды коомдук трибунада талкуулоо үчүн арналган органдар катары дагы да чоң роль ойнойт. Көзөмөл депутаттык суроо-талаптар, атайын парламенттик комиссиялардын ишмердүүлүгү аркылуу жүзөгө ашырылат ж.б. Парламенттер шайлоочулардын добушун "чечим кабыл алуучу борборлорго" жеткирүү жана зарыл кайтарым байланышты жүзөгө ашыруу аркылуу өкүлчүлүк функцияларын аткарууну улантып келе жатканын эске алуу керек. Бийликтин бутактары ортосундагы заманбап мамилелердин мүнөздүү белгиси - үч классикалык бутактын бирине да кошулбаган жаңы

бийлик жана башкаруу борборлорунун пайда болушу. Бул алдын ала белгиленген өзгөчөлүктөрдүн саясий чөйрөдөгү ишмердүүлүгүн карап чыгуу үчүн бизге керек.

Стратегиялык башкаруу үчүн биринчи кезекте узак мөөнөттүү аракеттерге, келечекке жана глобалдык мүнөздөмөлөрдү эске алууга басым жасоо маанилүү (салттуу саясий менеджментке карама-каршы, негизинен тактикалык же ушул эле учурдагы максаттарга багытталган).

Бул жерде стратегиялык башкаруу - бул узак мөөнөттүү максаттарды ишке ашырууга багытталган пландуу ишмердүүлүк. Башкаруу ишмердигин талдоо жана болжолдоо ыкмаларынын бири катары теория оюндарында стратегия - бул өз ара аракеттенүүчү катышуучуну белгилүү бир максатка жеткирүүчү аракеттердин тизмеси. Бул жерде пландалган ишмердиктин мүнөзү (стратегия стихиялуу түзүлүшү мүмкүн) гана эмес, анын түзүлүшү, жыйынтыкка алып келүүчү кадамдардын ырааттуулугу да маанилүү. Саясий социология жана саясий психология чөйрөлөрүндө стратегиялык жүрүм-турумдун негизги мүнөздөмөсү - өнөктөштөрдүн реакцияларын алдын ала көрө билүү, коюлган максатка (максаттарга) ылайык ушул реакцияларды козутуу же бейтараптандыруу боюнча аракеттерди ишке ашыруу. Айрым авторлор бул учурда стратегия интригага окшош болушу мүмкүн деп эсептешет. Илимий адабияттарда башка түшүнүктөр да бар, бирок бул ар кандай контексттерде колдонулган бирдей түшүнүк.

Саясий ишмердүүлүктө стратегиялык башкаруу мен үчүн башкы багытты иштеп чыгуу жана андан кийин ишке ашыруу процесси катары түшүнүлөт, анын негизинде башкаруу субъектиси өзүнүн ниеттерин жана максаттарын аныктап, аныктайт, узак мөөнөттүү саясатты жана аны ишке ашыруунун конкреттүү механизмдерин иштеп чыгат, аны ишке ашыруунун саясий, экономикалык жана экономикалык эмес шарттарын белгилейт.

Колдонулган адабияттар

1. Веснин В.Р. Стратегическое управление. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006.- С.4-5.
2. Мильнер Б. Качество управления важный фактор экономической безопасности // Вопросы экономики. -1994. - М; 12. -С. 56.
3. Мильнер Б. Качество управления важный фактор экономической безопасности, - С.58.
4. Парахина В.Н., Максименко Л.С., Панаеенко СВ. Стратегический менеджмент. –М.: КОРУС, 2005. - С. 18.
5. Сморгунов Л.В. «Государственная политика и управление. Ч. II. Уровни, технологии, зарубежный опыт государственной политики и управления». 2007.
6. Анцупов А.Я. «Стратегическое управление. Рабочая книга лидера». 2012.
7. Козлова М.М. "Стратегическое управление в политике". 2013, с27.
8. Бриченко А.И. "Политический менеджмент". 2013, С.43.
9. Лапаева Т. И. "Теория политического управления". 2014, С.32.
10. Сарыбаев Д.А. "Стратегия политического управления". 2016, С27.